

Hofmangaves have

Garden of Hofmangave

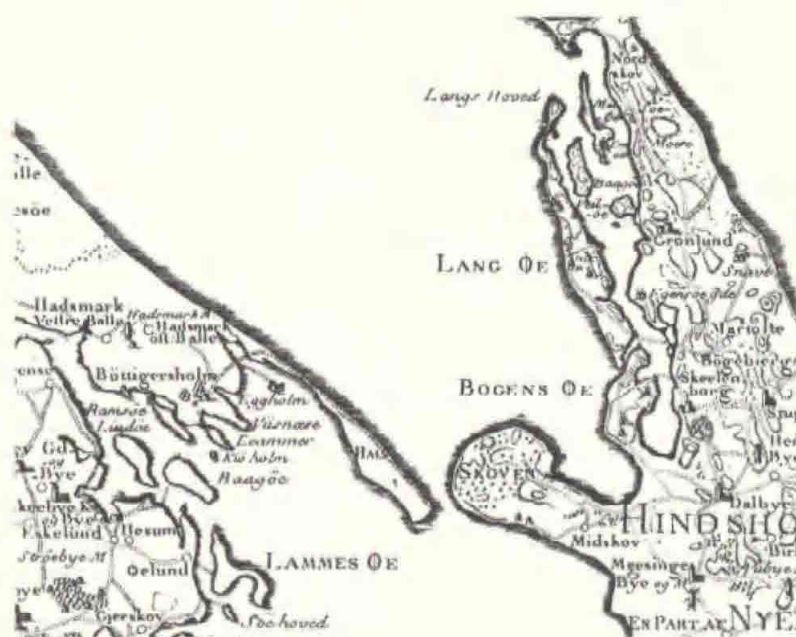
Keywords: Park; Manor House; Fruit trees; Ornamentals; Romantic Garden Landscape; Romantic Garden Element; History; Funen; Denmark

Kirsten Lund-Andersen

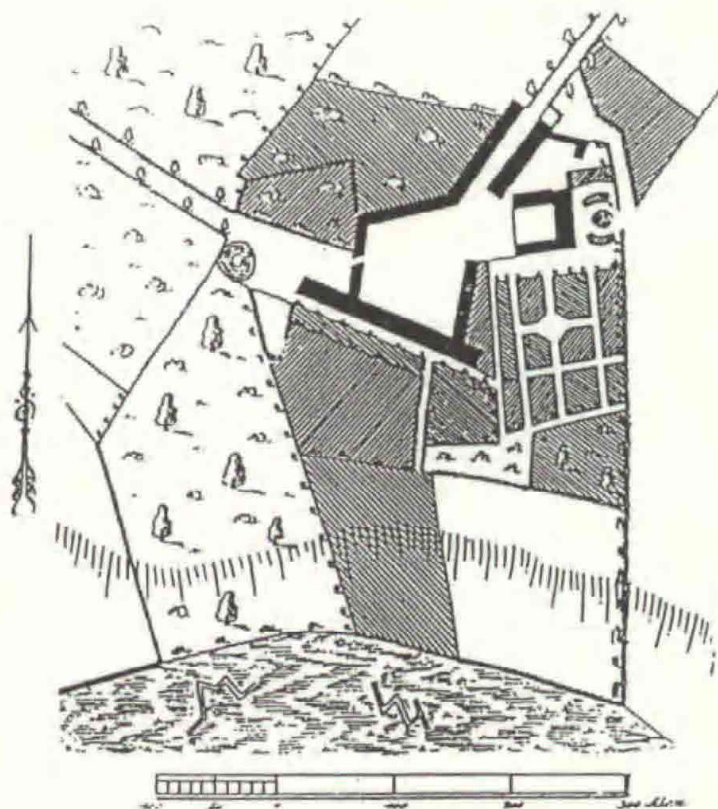
På Fyns nordøstlige del i Otterup kommune vest for indløbet til Odense fjord ligger herregården Hofmangave. I 1783 købte konferensråd Niels de Hofman gården Böttigersholm. Jorderne bestod hovedsagelig af øer, landtunger og lavtliggende engarealer.

Niels de Hofman lod den gamle gård rive ned og opførte i årene 1784 - 87 stamhuset Hofmangave med J. C. Seyffert som bygmester. Hvordan haven så ud på dette tidspunkt, vides ikke med sikkerhed; men der har været have, før den nuværende hovedbygning opførtes. Arkiverne fortæller bl.a., at der groede en stor morbærbusk (*Morus nigra*). Øst for hovedbygningen findes et stort morbærtræ, som antages at være den gamle busk. I 1782 producerede haven 11.000 asparges og 10 tdr. gråstenæbler til salg. Under Böttigersholm bestod haven af nogle få tdr. land syd for hovedbygningen, inddelt i firkantede felter omgivet af ligusterhække og tilplantet med frugttræer i righoldigt udvalg.

En beliggenhedsplan fra ca. 1800 viser os ændringerne fra Böttigersholm til Hofmangave. Øst for hovedbygningen anlagdes en mindre have i rokokostil symmetrisk centreret omkring hovedbygningens midterakse, Medaillonhaven. Syd for hoved-

Udsnit af kort over den nordlige del af Fyn udført 1780 af Det Kongelige Videnskaberne's Societet visende Böttigersholms beliggenhed.

Beliggenhedsplan fra ca. 1800. Danske Slotte og Herregårde II Bind 1920. Fyn-Lolland-Falster.

bygningen anlagdes haven stort set i sin nuværende udstrækning og inddelt i regelmæssige kvarterer, en inddeling, som var almindelig for 16-1700 tallets haver, og en havestil stærkt præget af fortidens klosterhaver og haverne ved renæssancens borge og slotte. Syd for ladebygningen lå køkkenhaven og vest for denne Haveskoven.

Ved overgangen til 1800-tallet skete der store ændringer og fornyelser inden for land- og havebrug. Stavnsbånd og hoveri ophørte. Hofmansgave var på det tidspunkt en veldrevet og anerkendt herregård. En lang række forsøg med maskiner, planter og husdyr på Hofmansgave nærmest revolutionerede landbruget, og slægten Hofman Bang grundlagde sit ry som foregangsmænd inden for videnskab og kunst. Niels Hofman Bang, der studerede naturvidenskab med hovedvægt på botanik, udvidede haven og indførte gennem sine rejser i udlandet mange sjældne planter. I 1799 sendte han en del podekviste af pæresorter og sjældne prydræer hjem fra Frankrig.

I 1836 modtog haven en gave fra den kendte planteskole Althaldesleben ved Magdeburg bestående af nye sorter af prydræer og -buske. Det må antages, at mange af havens karaktergivende solitærtræer stammer herfra.

Fra Frankrig indførtes omkring 1200 dværgfrugttræer, som sammen med andre træarter udplantedes i haven, og derfra udviklede sig træformeringskoler til dyrkning af mange forskellige slags nye plantearter. Fx. solgtes der i 1813 750 kirsebærgrund-

stammer, og mængder af sunde frugttræer solgtes billigt til haverne på det nordlige Fyn.

Godsets bønder modtog frugttræer gratis, og gartneren på Hofmangsgave forestod plantning og beskæring. Det var ikke let at få landbefolkningen interesseret i nye planter og dyrkningsmetoder, men netop på herregårde som Hofmangsgave og Hols-teinsborg betragtedes det som en samfundsopgave at påvirke og forbedre levevilkårene for den almindelige bondefamilie.

En velholdt humlehave leverede 80 pd humle om året. Udover tilvirkning af frugtvin, mjød, tørrede frugter og most af de mange æbler blev der produceret kartoffelstivelse, eddike af umodne stikkelsbær, berberissaft, rosenvand og potpourri. Karlene flettede kurve af vidjer, og pigerne dyrkede krydderurter og tørrede medicinske urter til husapoteket, for lægen boede 3-4 mil borte. Af havens og skovens grønne ukrudt lavede man aske til brug i storvasken.

Roser, aurikler og sjældne prydblomster dyrkedes også. Et forår blomstrede omkring 6000 aurikler i haven.

Haven havde ikke blot betydning for livet på gården, men også for udbredelsen af kendskabet til frugttræer, grøntsager og blomster i Danmark. Frø og planter udveksledes med andre, og havekyndige og botanikere besigtigede de sjældne nyheder.

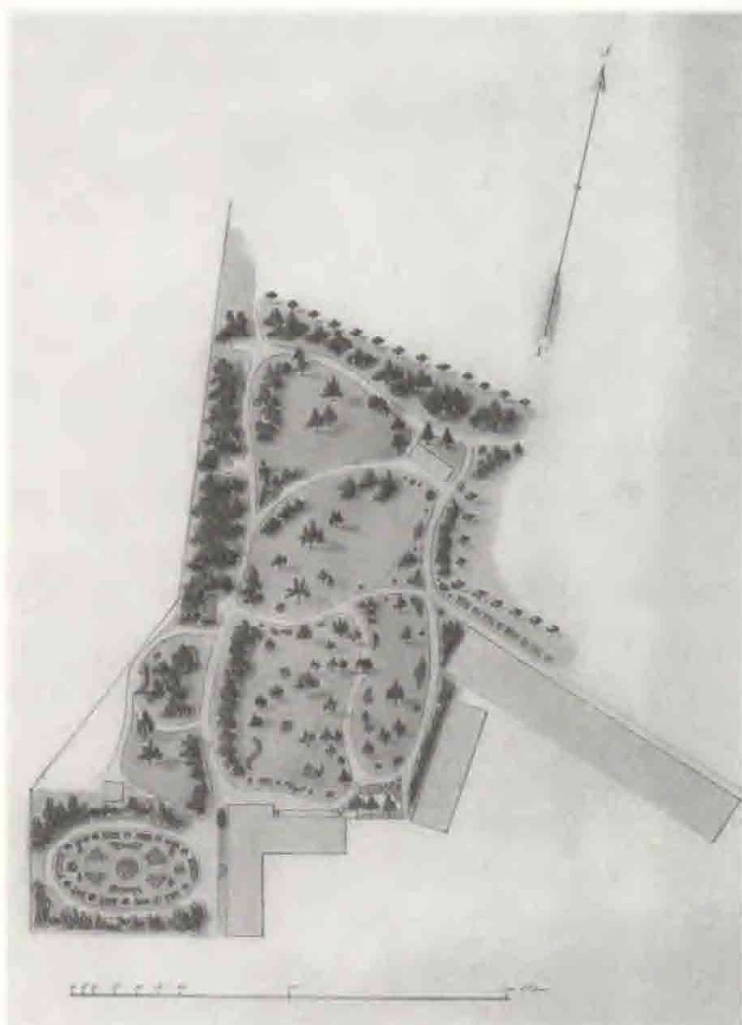
I botanisk henseende var egnen omkring Hofmangsgave meget rig. Den blev centrum for mange undersøgelser og bidrog med plantebeskrivelser til bl.a. J.W.Hornemanns Dansk Økonomisk Plantelære og Flora Danica.

Efter freden i 1814 opførtes lysthuset Norske Hus i havens østlige del, som kaldes Oldemors Dal. Tømmeret til huset var en gave fra Niels Hofman Bangs ungdomsven den norske jernværksejer Jacob Aall. Gaven blev skænket som tak for en skibsladning korn sendt under Napoleonskrigenes vanskelige år. Foruden Norske Hus findes der et havehus i bindingsværk og Den Trekantede Grotte, som er en bænkeplads i træ under stråtag med høj rejsning.

På Hofmangsgave findes i dag den originale haveplan dateret januar 1856, udarbejdet af haveinspektør, landskabsgartner H. A. Flindt. Haven anlagdes i tidens romantisk landskabelige stil, og Medaillonhaven bevarede i den gamle rokokostil med mange udplantningsbede, buksbomhække m.m. Haven egnede sig fortrinligt til præsentation af de mange nye og indførte plantearter, der var så stærkt på mode i disse år, og som man på Hofmangsgave var ganske særlig interesserede i.

Endnu i dag findes der i haven et utal af mindesteder og udsigtshøje navngivet efter personer eller dyr, som har stået familien nær. Fx. Minnas Høj, Jacobs Høj, Tyrks Høj, Alvildahøj, Oldemors Dal og Frøken Inges Have, en skik fra den romantiske periode, som blev ført videre op igennem 1800-tallet, og tro mod familiens traditioner, fortsatte man denne skik til langt op i 1900-tallet.

I havens vestlige del sydøst for Fægårdskæret opbyggedes et ganske anseeligt sten-

Landskabsgartner H.A.Flindt's plan over Hofmangaves have 1856. Originaltegning findes på Hofmangave.

højsparti Alperne. Der anvendtes ca. 2000 sten, og arbejdet blev forestået af Niels Hofman Bangs yngre broder Jacob Aall Hofman Bang. Næsten samtidig forestod han opførelsen af stenpartiet i Landbohøjskolens Have i København. Han beskrev yderligere stenpartiet i sin egen have og udgav den lille bog: Nogle Ord om Steenpartiers Anlæg og Anvendelse til Blomstercultur m.m. Kbh. 1859.

Herluf Hofman Hansen tegnede i 1918 en plan, som formodes at være en opmålingsplan af de eksisterende forhold, og den viser haven i sin fulde udstrækning. Siden planen fra ca. 1800 er prydhaven udvidet mod vest med Granpartiet, Rosenpartiet og Alperne ved Fægårdskæret. Der er grund til at formode, at der mod syd er inddraget nye arealer til køkkenhave i forbindelse med udvidelsen af prydhaven.

Frøken Inges Have blev anlagt omkring 1920, da en del af laden blev nedrevet. Denne del af haven er opkaldt efter Inge Hofman Bang. I næsten 70 år stod hun for pasningen af haven, og hun bærer en stor del af æren for den smukke og særegne have.

I 1958 overgik herregården Hofmangave til Den selvejende Stiftelse Planteforædlingsinstituttet Hofmangave, som ledes af Landbohøjskolens Arboret i Hørsholm.

Meddelelser fra Hofmangave til fx. Tidsskrift for Havevæsen i 1800 tallet har været righoldige og mange. Senere er der publiceret en del artikler om landskabet omkring herregården og om havens mange sjældne planter.

Man kan i fortegnelserne fra 1865 og 1880 over træer, buske og blomster i Hof-

Hovedbygning med havetrappe og buksbomhække set fra sydøst. I baggrunden til højre ses det gamle morbærtræ.

medartede planter i behold, men enkelte steder er træer og buske så kraftigt udviklede, at nogle af udsigthøjene og mindstederne er vanskelige at få øje på. Alperne ved Fægårdskæret kan opleves som et særegent og tidstypisk miniaturebjerglandskab. Det er stadigvæk et enestående eksempel på datidens tekniske opbygning af stenbedspartier og udgør et kuriosum blandt havens mange fine og enkelt udformede haveelementer, skønt en meget stor del af de oprindelige stenbedsplanter er forsvundet. Den Trekantede Grotte og Norske Hus fremtræder i god stand og er fine eksempler på nogle af landskabshavens uundværlige elementer.

Køkkenhaven er i løbet af de seneste årtier tilplantet med nye plantearter i forbindelse med Planteforædlingsinstituttets arbejde.

Den gamle frugthave mod vest har kun et fåtal af frugttræer tilbage. Den har mistet sin oprindelige værdi på grund af for tæt og tilfældig plantning af for mange og forskelligartede træer.

Granpartiet er desværre forsvundet, og for mange store rhododendronbuske skjuler indtrykket af det oprindelige og rigt detaljerede haverum og dets omgivelser. Også her er der i tilfældig og uhensigtsmæssig orden plantet moderne roser og sommerblomster, som tilhører en nyere tid.

Udsigten fra havetrappen over Enebærodde og Odense Fjord. Medaillonhaven med den ovale græsplæne og blomsterbede ses i forgrunden.

Lysthuset Norske Hus i Oldemors Dal. Materialerne til huset blev skænket af norske venner, som tak for Danmarks hjælp til Norge under Napoleonskrigene.

Den Trekantede Grotte på Hofmangave er opført af træ og strå. En lille primitiv træbygning med bænke langs væggene og stråtag med høj rejsning.

Frøken Inges Have indeholder en del stauder og roser, og syd for findes en lille stenhave i god behold. Et ganske smalt og langt bed opdelt i trekanter med marksten som kant er anvendt til udplantning af sommerblomster. I sommeren 1995 var der taget. I forårstiden er bedene fyldt med blomstrende løgplanter som narcisser, scilla o.a. Hele haven er hvert forår præget af mange smukke partier af alle slags blomstrende løgplanter i meget stor mængde.

Haven er unik og har ikke mistet det særpræg, som generation efter generation med kærlighed og respekt har givet den. Man kan endnu opleve havens ånd og atmosfære. Haven vil stadigvæk forandre sig og udvikle sig; men for at den fortsat kan være levende og udvikle sig med respekt for fortiden og den familie, der i århundreder tog sig af den, er det ønskeligt, at nye generationer vil tage vare på den med omhu og indsigt i havens væsen og stedets ånd.

Skov- og Naturstyrelsen igangsatte i 1994 en undersøgelse af vore herregårdshaver, som resulterede i udvælgelse af Hofmangaves Have samt haverne på Erholm, Glorup, Ledreborg og Visborggård, for hvilke der skulle udarbejdes pilotprojekter. Formålet med projekterne er at vurdere havernes kvaliteter, havernes bevaringsværdige elementer og deres værdi samt udarbejde forslag til havernes fremtidige udtryk og deres pleje og vedligeholdelse. I forbindelse med projekterne blev haverne opmålt og registreret. Arbejdet med pilotprojekterne kan betragtes som model for den analyse og

Stenhøjene i Hofmangsgaves have blev anlagt i 1850'erne og kaldtes Alperne.

vurdering der kan danne grundlag for et fredningsforslag.

Haven udgør en væsentlig del af den helhed, som herregården Hofmangsgave er, og den fremtræder i dag som en sjælden perle blandt 17-1800 tallets mindre herregårdshaver anlagt i den romantisk landskabelige stil. Havens vedligeholdelsesniveau er p.t. så godt, at en restaureringsplan kan gennemføres for relativt beskedne midler. Genplantning af en stor del af de oprindelige plantearter kan lade sig gøre, da der findes udførlige fortegnelser over træer og buske i Hofmangsgaves have fra 1865 og 1880. Istandsættelse af lysthuse, mindesteder og udsigtshøje, genskabelse af udsigtslinier og kig til det omgivende landskab antages at være overkommeligt. Haven på Hofmangsgave bærer ikke blot præg af kulturhistorie, men i sjælden grad også af havebrugshistorie. Med udgangspunkt i ovenstående og de foreliggende undersøgelser, registreringer og beskrivelser finder jeg, at Hofmangsgaves have er værdig til fredning.

Kirsten Lund-Andersen, landskabsarkitekt mdl. Sorø.

Litteratur:

Bang, J.Aa.H., 1990: *Odense amt beskrevet 1843 - Vol. 2, 112-113. Udgiverselskabet for historisk Samfund for Fyns Stift.*

Bang, J.Aa.H., 1859: *Nogle ord om Steenpartiernes Anlæg og Anvendelse til Blomstercultur m.m. med tre Afbildninger. Kjøbenhavn*

Bang, J.Aa.H., 1872: Om Steenpartier [med Afbildning af Steenhøisanlægget i Hofmangaves Have]. Tidskrift for Havevæsen, 7(3):33-43.

Bang, J.Aa.H., 1877: Meddelelser fra Hofmangaves Have for 1877, Tidskrift for Havevæsen, 12(10):218-222

Bang, J.Aa.H., 1877: Yderligere meddelelser for 1877 om Steenhøisanlæggene i Hofmangaves Have, Tidskrift for Havevæsen, 12(10):222-224

Bobé, L. et al., 1923: Danske Herregårde ved 1920. 3. Bind ill. Bind 2, Fyn-Lolland-Falster. Hofmangave ved N.E.Hofman Bang:(På grundlag af udførlige optegnelser af Jacob Aall Hofman Bang). Henrik Koppels forlag, side 405-414.

Lange, J., 1962: Planteliste over planter i Hofmangaves Have august 1962.

Ødum, S., 1977: Ekskursionsberetning fra den 14-15 august 1976 til Odense bymidte, Enebærødde, Hofmangave, Æbelø og Langesø. Dansk Dendrologisk Årskrift, 4, 33-38

Landsarkivet for Fyn: Fortegnelser af jan. 1865 og 1880 over træer, buske og blomster i Hofmangaves Have.

Udsigt til Alpernes højeste punkt. Den lille bro fører til Alperne på den anden side af kløften, der munder ud i Fægårdskæret.